

خنده می سمرغ

نقد، بررسی و گردآوری

افسانه های قاین

دکتر اول

بزمش و تالیف

سید جلال اردوان

انتشارات اکبر زاده

(قاین ۱۳۹۱)

نشانه ها

آوانگار	آوا	آوانگار	آوا
z	ز، ذ، ض، ظ	â	آ، عا
ž	ژ	a	ا، آ، غ
x	خ	e	ای، ای، ع
h	ح، ه	l	ای، ی
c	چ	u	او، و
j	ج	o	ا، و، و
r	ر	b	ب
m	م	p	پ
n	ن	t	ت، ط
L	ل	d	د
y	ی	k	ک
ow	او	g	گی
		q	ق، ق، غ
		v	و
		s	ث، س، ص
		š	ش

فهرست

۹.....	پیشگفتار
۱۱.....	مقدمه
۲۱.....	آرزو
۲۶.....	همانندی ها
۳۷.....	بخت
۴۱.....	همانندی ها
۵۱.....	بلوچی
۵۵.....	همانندی ها
۶۵.....	مدکوسه و چهل کوسه
۷۰.....	همانندی ها
۷۹.....	خنده ی سیمرخ
۸۴.....	همانندی ها
۸۷.....	دماوند
۹۳.....	رمال
۱۰۹.....	زخم زبان
۱۱۵.....	شکار و شکارچی
۱۱۹.....	شمس قمر
۱۳۲.....	همانندی ها
۱۴۱.....	کل و کفش دوز

۱۶۳.....	«افسانه منظوم» نابراذر.....
۱۷۱.....	نیم نخودی (پله نخوتک).....
۱۸۷.....	یک دونه دُر.....
۱۹۷.....	آدمیزاد.....
۲۰۵.....	چوپان و چراغ.....
۲۰۹.....	حلال خور.....
۲۲۱.....	کاکلی.....
۲۲۳.....	لک و پک.....
۲۴۱.....	شانس.....
۲۴۳.....	اسامی راویان.....
۲۴۸.....	عکس راویان.....
۲۵۰.....	کتابنامه.....

پیشگفتار

این اثر مجموعه افسانه هایی است که طی سالیان دراز گرد آوری شده و به دلیل اصرار دوستان هنرمند که انتشار هر چه سریعتر آن را لازم می دیدند جلد اول با بیست افسانه به چاپ رسید و جلد دوم آن که مراحل ویراستاری و تصویر گری را می گذرانند به زودی ارائه خواهد شد. افسانه ها به صورت آوانگاری و لهجه ی محلی و همچنین ضبط بر روی نوار و فیلم گرد آوری و سپس با اندک ویرایش به حدی که ساختار و نوع بیان به هم نخورد تقدیم شده است.

اگر چه انجام این کار بسیار سخت و ملال آور بود و چندین سال به طول انجامید اما حلاوت به ثمر رسیدن اولین جلد آن باعث سرور است و توفیق خداوند متان و دعای دوستان را در ادامه ی کار خواستارم.

سید جلال اردوان

مقدمه

عمر افسانه‌ها به چندین هزار سال می‌رسد و از زمانی که انسانها پا به عرصه‌ی حیات گذاشته‌اند از ذهن و قدرت خلاقه برای افسانه سازی و پرورش دادن آن بهره برده‌اند.

در ابتدا افسانه‌ها در قالب نقاشی و پیکر تراشی و کنده کاری روی سنگها بوده وبعدها کم کم صورت امروزی به خود گرفته است.

« افسانه بی شک پر معنی ترین و عمیق ترین آفرینش هنری است »^۱.

اگر افسانه را یک نوع خیال پردازی بدانیم و آن را در راستای توهم قراردهیم از بزرگی افسانه چیزی کم نمی‌کند زیرا خیال پردازی موجب رشد انسان است و به وسیله ی آن می‌توان از عالم

حقیقی جدا شد و در دنیایی سیر کرد که تا به حال وجود نداشته است.

« سرازری نیرومند افسانه جز سادگی و پاکی و دلیری و...، عشق است، زمان و مکان در آن کم رنگ است به گونه ای که زمان افسانه را به روزگار یکی بود، یکی نبود " می رساند و نام جاهایی که در افسانه آمده است یا تاریخی نیست یا در اصل واقعیت ندارد»^۱ مانند: هفت طبقه زیر زمین، و گاهی نیز واقعیت دارد مانند: دماوند، البرز کوه.

آن چه به یقین می دانیم این است که افسانه ها تنها جنبه ی پر کردن وقت و سر گرمی نداشته اند بلکه همیشه افسانه گویان به بهترین وجه ضمن بیان افسانه آن چه مورد پسند جامعه ی آن منطقه بوده است را تلقین می کرده اند.

افسانه ها همان باورهای عامه است که فرهنگ عامیانه ی هر منطقه را نشان می دهد و در آن افسانه های منظوم ، چیستان ها ، مثل ها ، روایت ها ، قصه ها و حکایت ها جای گرفته است.

«هنوز هم سخن عشق را از هر زبانی شنیدن تکراری نیست و از صدای سخن عشق هیچ چیز خوشتر نمی باشد . در افسانه ها پس از پادشاه و شاه زاده این دختر و زن است که اصلی ترین نقش را بر عهده دارد و قطب موضوعی افسانه نیز عشق است. عشقی دو سر ، مادینه به نرینه و نرینه به مادینه .

در افسانه ها گدا زن شاه زاده می شود و گدا زاده به شاهی می رسد . یعنی به راحتی طبقات را درهم می نوردند . موقعیت شغلی آن ها را در یک زمینه ی اجتماعی نگه نمی دارند و این سرکشی توده مردم علیه کسانی بوده که به شکاف طبقاتی باورمند بوده اند.»^۱

پیر زنان را در افسانه ها معمولاً برزنگی و جادوگر و نگار جلوه می دهند اما زنان بیشتر با وفایند ، خیانت نمی کنند . دختران در

اطاعت هستند و از سه دختر بیشتر دختر کوچک فرمانبردار است و حتی زنِ ماری می شود. شاه زادگان هم دختران کوچک را بیشتر می خواهند. از میان برادرها هم بیشتر برادر کوچک تر پند های پدر را گوش می گیرد و خوشبخت هم می شود.

افسانه تقریباً هم معنی واژه هایی همچون قصه ، اسطوره ، داستان و حکایت است. افسانه جنبه ی رؤیایی و تخیلی قوی دارد و تمام شخصیت های آن مانند: غول، پری، دیو، اژدها، حرف و پیامی به همراه خود دارند. آن چه مسلم است این است که بی تردید رمز و راز فراوانی در مفاهیم اخلاقی ، فرهنگی و تربیتی افسانه ها نهفته است.

«قصه بر گونه های مختلف است که از آن جمله افسانه های تمثیلی ، حکایت های اخلاقی ، افسانه های پریان ، افسانه های پهلوانان ، اسطوره ها را می توان نام برد در تمام افسانه ها و قصه ها سه خصوصیت مشترک است که عبارتند از: خرق عادت ، یرنگ ضعیف و کلی گرایی»^۱

^۱ - ادبیات داستانی ، میر صادقی ، ص ۸۳

افسانه های تمثیلی در مورد حیوانات است و گاهی انسان و اشیا هم شخصیت پذیری دارند. « این نوع افسانه ها همیشه جنبه ای از رفتار و کردار انسان را نشان می دهد. دوشیزگان معصوم به شکل کبوتر و فو و خرگوش در می آیند و آدم های بیرحم و حيله گر به شکل لاشخور و روباه و گرگ.»^۱

افسانه های پریان قصه هایی است در باره ی پری، دیو، جن و غول و اژدها که ما فوق طبیعی و جادوگری است. « افسانه پریان اغلب پایانی خوش دارد و از سنت شفاهی قصه گویی ملت ها سینه به سینه به ما رسیده است.»^۲

افسانه های اساطیری آن دسته را گویند که در باره ی موجودات فوق طبیعی و در ریشه ی اعتقادی و مذهبی مردم قدیم جای داشته است. بیشتر مربوط به مشکلات انسان در آفت های طبیعی است که

^۱ - همان ص ۸۴

^۲ - همان ص ۸۵

ماجراهایی رابه وجود آورده است « مثلاً در اساطیر ایرانی، آناهیتا ایزد نگهدار آب است و تشر ایزد نگهدار باران است.^۱»

عبارت "روزی روزگاری" که در افسانه ها و حکایت ها کاربرد دارد، حتی اگر مضمون داستان اسطوره ای یا تاریخی نیز باشد چندان دال بر وجود گذشته تلقی نمی کند.^۲ گذشته ارزش زمانی خود را از دست داده است و شخصیت های واقعی تنها شخصیت هایی هستند که می توان جایگاهشان را در زمان ، از حیث تاریخ و تقدّم و تأخّر در حوادث مشخص کرد.^۳

زندگی نوین و مشغله ی زیاد و زمان اندک و همچنین پر کردن اوقات فراغت با تکنولوژی جدید باعث شده است افسانه گویی از رواج بیفتد ، لذا جمع آوری و نگه داری این گنجینه ی عظیم فرهنگی بسیار ضروری و شایسته است تا به این طریق آن چه در سینه اجداد ما بوده به نسل آینده منتقل و حفظ شود.

^۱ - همان ص ۸۵

^۲ - تحلیل انواع داستان ص ۸۶

^۳ - همان ص ۸۷

در پایان از تمام پدر بزرگ ها و مادر بزرگ ها و پدران و مادرانی که صبورانه وقت گذاشتند و اجازه دادند صدایشان ضبط شود بابت رسته ی تحریر در آید و از تمام رابطینی که در این راستا تلاش نمودند و با دقت و حوصله رابط ما و عزیزانشان بودند و از ریاست محترم دانشگاه پیام نور قاین جناب آقای اکبرزاده و از سازمان بسیج هنرمندان خراسان جنوبی و مسئول کانون مقاومت بسیج هنرمندان شهرستان قاین جناب آقای حسن مختاری که صمیمانه مرا یاری نمودند و مدیریت محترم شرکت سیمرغ خراسان جناب آقای مهندس غفاریان و جناب آقای طاهری که پشتیبان من بودند و جناب آقای برات پور و آقای شریف زاده که مرا راهنمایی کردند و جناب آقای حمید رضا سجّاد زاده که تصویر گری عاشقانه شان زینت بخش این اثر بود و سر کار خانم سعادت ابراهیمزاده که قلمشان زیبایی بخشید و جناب آقای سید علی ناصری که ترجمه ی انگلیسی هنرمندانه ای ارائه نمودند و جناب آقای علی زرع کار که پایان نامه ی کارشناسی ارشد ایشان از طریق کارکنان محترم کتابخانه ی شهید بهشتی شهرستان قاین در اختیار من قرار گرفت و جناب آقای

سید علی رضا شکیب و آقای سلطانی و دیگر عزیزان در کتابخانه ی تخصصی و کتابخانه ی امام رضا (ع) و جناب آقای سید سعید بنایی و سید جواد رضوی و سید حسن طالبی مقدم که منابعی را در اختیارم گذاردند و برادر گرامی ام حجت الاسلام والمسلمین سید عباس اردوان که دست نوشته هایشان را در اختیارم نهادند و سید مهران اردوان که دقت نظر بر طراحی داشتند و امینه سادات اردوان که در جداسازی و ترتیب کار یاری ام نمودند و تمام کسانی که در انجمن های هنری شهرستان قاین مشوق من بودند و نام پدرم و از مادر عزیزم که مرا با افسانه ها در کودکی آشنا کرد کمال تشکر و سپاسمندی را دارم و بر روح پدرم که به من افسانه آموخت و تمام افسانه گوینان مرحوم درود می فرستم .

سید جلال اردوان

آبان ۱۳۹۱